

स्मृती

नवलाख तळपती दीप विजेचे येथ

उतरली तारकादळे जणू नगरात

परि स्मरते आणिक करते व्याकुळ केव्हा

त्या माजघरातील मंद दिव्याची वात !

वाऱ्यावर येथिल रातराणीही धुंद

टाकता उसासे चरणचाल हो मंद

परि स्मरते आणिक करते व्याकुळ केव्हा

त्या परसामधला एकच तो निशिगंध !

हेलावे भवती सागर येथ अफाट

तीरावर श्रीमान इमारतींचा थाट

परि स्मरते आणिक करते व्याकुळ केव्हा

तो नदी किनारा आणि भंगला घाट !

बेहोष चढे जलशांना येथिल रंग

रुणझुणता नूपुर जीव बने निस्संग

परि स्मरते आणिक करते व्याकुळ केव्हा

तू आर्त मला जो ऐकविलास अभंग !

लावण्यवतींचा लालस येथ निवास

मदिरेत माणकापरी तरारे फेस

परि स्मरते आणिक करते व्याकुळ केव्हा

ते उदास डोळे त्यातिल करुण विलास !

‘ज्ञानपीठ’ पुरस्कार विजेते महाकवि कुसुमाग्रज उर्फ वि. वा. शिरवाडकर यांची ही कविता. देवदत्त प्रतिभेचे सुवर्णलेणे लाभलेला हा कवी ! मराठी भाषेच्या काव्य-गगनातील लखलखता तारा म्हणजे कुसुमाग्रज ! आकाशगंगेतील एक ताऱ्याला ‘कुसुमाग्रज’ हे नाव देण्यात आले आणि हा महाकवि खरोखर अजरामर झाला. त्यांच्या अभिजात काव्याची ओळख या ‘स्मृति’ कवितेपासून करुन घेऊ या; कारण नव्या पिढीला देण्यासारखे हे एक अनमोल आणि वैभवशाली असे धन आहे.

या कवितेत कवी आपला छोटासा गाव सोडून एका महानगरीत आलेला आहे. त्या महानगरीतील अनेक दृश्ये टिपत असताना नकळतपणे त्याचे संवेदनाशील मन आपल्या छोट्याशा गावातील भावपूर्ण स्मृतींशी जोडले जाते आणि ती प्रत्येक स्मृती त्याला अधिकच व्याकुळ करु लागते.

निसर्गनि माणसाला मन नावाची एक अजब देणगी दिली आहे. सृष्टीतील इतर प्राण्यांपेक्षा माणसाजवळ असणारे हे मनाचे आभाळ त्याला अधिक भावना आणि तरल संवेदना यांची देणगी देते. उपभोगांच्या सामान्य पायरीवरून ही तरलता माणसाला हळूच एका वरच्या पायरीवर घेऊन जाते. स्मृती या कवितेमधे कुसुमाग्रजांनी त्यांच्या जादुभ्या शब्दात वाचकांच्या मनाला असेच नेमके थोडे वर उचलले आहे. महानगरीमधे आलेल्या या कवीचे डोळे तिथे तळपणाऱ्या लाखो दिव्यांनी दिपून जात असले तरी कुठल्यातरी एकाक्षणी त्याला त्याच्या गावातल्या घरात मंदपणे तेवणारा छोटासा दिवा आठवतो आणि त्या आठवणीने त्याच्या काळजात एक करुण कासावीस होते.

कवितेतील प्रत्येक कडव्यात कवीने महानगरीला एकेक दृश्य आणि गावाकडील साधर्म्य-दृश्य अशा दोन प्रतिमा वापरत त्याच्या अंतःकरणातील व्याकुळता व्यक्त केली आहे. उदाहरणेच पाहा -

महानगरीतील धुंद रातराणीचा दरवळ तर तिकडे अंगणात फुललेला एकच निशिंगंध !

इकडे बेहोष करणारं नृत्य-संगीत तर तिकडचा आर्त अभंग !

इकडे मदिरा आणि मदिराक्षी तर तिकडे कवीच्या वाटेला लागलेले कुणाचे तरी उदास व कारुण्याने काठोकाठ भरलेले डोळे !

ही सारी चित्रे आपल्यापुढे समर्थ शब्दातून कुसुमाग्रज जेव्हा उभी करतात तेव्हा त्यांची ही कविता जणू सजीव होऊन आपल्यापुढे उभी राहते. त्या एकेक चित्राबरोबर नकळतपणे वाचकही जात राहतो, आणि अखेरीस त्या उदास डोळ्यांबरोबर वाचकाचे डोळेही पाणवतात !

माणसाला असलेली त्याच्या मातीची, घराची, नैसर्गिक ओढ, या कवितेमधे साध्या परंतु प्रभावी शब्दात कुसुमाग्रज मांडतात. त्यातील सधन असा आशय वाचकांच्या विचारविश्वाला अलगदपणे स्पर्श करतो आणि माणसाला दिलेल्या मनाच्या तरलतेविषयी तो विचार करू लागतो.

सौ. जयश्री नातू

मोबाईल : ९६५७०३२५२७

jayashrinatu@gmail.com